

DE GROTE KANARIE TENTOONSTELLING

natuur & cultuur van een volksvogel

Natuurhistorisch Museum Rotterdam

28 maart t/m 26 september 2010

Westzeedijk 345 (Museumpark) | www.nmr.nl

Al sinds de Middeleeuwen omringt de mens zich met de kanarie. In de loop van de tijd veranderde deze zangvogel van elitepiet tot vogel van het volk. Talloos zijn de huiskamers waar de kanarie voor gezelligheid zorgt, en ook het kanariekweken kent nog steeds grote aantallen liefhebbers.

Maar waar komt deze vogel eigenlijk vandaan, hoe veranderden kwekers zijn oorspronkelijk olijfgroene verenkleed in het 'kanariegeel' van nu, en waarin schuilt het geheim van zijn zangkwaliteiten?

'De Grote Kanarie Tentoonstelling' beantwoordt deze vragen en exposeert de wilde kanarie en zijn nauwe verwanten, gedomesticeerde zang-, kleur- en postuurkanaries, de klassieke en moderne kanarieliteratuur, kanarieprenten, kooitjes, badhuisjes, zangkastjes, broedkooien, voerbakjes, drinkflesjes, zangzaadblikjes en nog veel meer.

Primeur en speciaal overgevlogen uit Duitsland: de legendarische kanaries die erfelijkheidspionier Hans Duncker in 1920 - 1930 gebruikte om (tevergeefs) een karmijnrode kanarie te kweken.

In de *Wall of Fame* prijken beroemde kanaries.

Verspreiding, kleet, zang en biotoop

De stamvorm van de vogel waar het in 'De Grote Kanarie Tentoonstelling' om gaat, is de kanarie *Serinus canaria*. Deze vogelsoort komt nog steeds algemeen in het wild voor op de Canarische Eilanden, op Madeira en op de Azoren. Elders op de wereld leven geen kanaries van de soort *Serinus canaria* in het wild, behalve op het eiland Bermuda waar de kanarie begin 1900 door de mens werd geïntroduceerd en ging broeden. De gedomesticeerde, tamme kanarie komt als gezelschapsdier wereldwijd voor.

De wilde kanarie is 12,5 cm groot en heeft een vleugelspanwijdte van 20 - 23 cm. De snavel is dik, rond en roze van kleur. Het mannetje is groen-geel op 'gezicht', achterhoofd, hals, keel, midden van borst en stuit; kopzijden en kruin diffuus grijs; achterflank lichtgeel, gestreept. Het wijfje is valer met minder geel.

De zang van de kanarie is opvallend luid en bestaat uit nasale onzuivere klanken, snel gekwetter, gedempte trillers en vele hoge noten. Vermoedelijk zingt de kanarie zo luid omdat het op de Atlantische eilanden waar hij voorkomt altijd waait. De harde wind zou een zachte zang volledig 'verwateren'.

Het natuurlijke leefgebied van de kanarie bestaat uit boomgaarden, boomgroepen, struikgewas, hagen en tuinen, van zeeniveau tot 1500 meter hoogte. Hoewel hij wel in de buurt van mensen leeft, zoekt de kanarie het gezelschap van de mens niet op.

Verspreiding van de 'wilde' kanarie (*Serinus canaria*), stamvorm van de tamme kanarie

Namen, systematiek en verwantschap

De kanarie is een zangvogel die ingedeeld is in de vinkenfamilie Fringillidae.

Hij kreeg zijn officiële wetenschappelijke naam van de Zweedse natuuronderzoeker Carolus Linnaeus. In zijn boek 'Systema Naturae' uit 1758 noemde hij de kanarie *Fringilla canaria*. Linnaeus dacht dat de kanarie een echte vink (*Fringilla*) was.

Natuurvorsers stelden later vast dat de kanarie tot een aparte groep vinkachtigen behoorde. Die groep kreeg de genusnaam *Serinus*.

Tegenwoordig heet de kanarie daarom *Serinus canaria*.

De gedomesticeerde (tamme) kanarie draagt die naam ook, maar heeft na 500 jaar selectief kweken nauwelijks meer overeenkomsten met de wilde stamvorm. De tamme kanarie kent honderden kleur- en vormvariëteiten.

Dat zijn geen soorten.

Vogelkundigen onderscheiden momenteel 35-40 verschillende soorten wilde kanaries die allemaal de genusnaam *Serinus* hebben. Het zijn kleine tot middelgrote meest zaadetende zangvogels met een overwegend groen-geel gestreept verenkleed. Deze *Serinus*-kanaries verschillen van andere vinkachtigen door hun zang en enige andere (meer subtiele kenmerken). Verreweg de meeste soorten komen in Afrika voor, met uitschieters naar Europa en Azië.

- 4 roodvoorhoofdkanarie (*Serinus pusillus*)
- 5 Europese kanarie (*Serinus serinus*)
- 6 Syrische kanarie (*Serinus syriacus*)
- 9 Tibetaanse kanarie (*Serinus thibetanus*)

- 7 kanarie (*Serinus canaria*)
- 10 geelkruinkanarie (*Serinus canicollis*)
- 21 Mozambiquesijs (*Serinus mozambicus*)
- 24 witbuikkanarie (*Serinus dorsostriatus*)

Een greep uit de Europese, Aziatische en Afrikaanse kanaries.

Alle kanarie-soorten

- kanarie *Serinus canaria* (Canarische Eilanden, Madeira, Azoren)
- Europese kanarie *Serinus serinus* (Europa, Noord-Afrika)
- citroenkanarie *Serinus citrinella* (Centraal- en Zuid-Europa)
- roodvoorhoofdkanarie *Serinus pusillus* (Centraal-Azië)
- Syrische kanarie *Serinus syriacus* (Libanon, Syrië)
- geelkruinkanarie *Serinus canicollis* (Afrika)
- zwartkopkanarie *Serinus nigriceps* (Ethiopië)
- alariokanarie *Serinus alario* (Zuidelijk Afrika)
- dunbekkanarie *Serinus citrinelloides* (Ethiopië tot Mozambique)
- maskerkanarie *Serinus capistratus* (Centraal-Afrika)
- papyruskanarie *Serinus koliensis* (Oeganda, Kenia, Rwanda)
- boskanarie *Serinus scotops* (Zuid-Afrika)
- edelzanger *Serinus leucopygius* (Senegal tot Soedan en Ethiopië)
- Jemenitische kanarie *Serinus menachensis* (Saudi-Arabië, Yemen)
- groenstuitkanarie *Serinus rothschildi* (Saudi-Arabië, Yemen)
- shoakanarie *Serinus flavigula* (Ethiopië)
- Salvadori kanarie *Serinus xantholaemus* (Ethiopië)
- zwartkeelkanarie *Serinus atrogularis* (Afrika)
- geelborstkanarie *Serinus citrinpectus* (Zuidelijk Afrika)
- Mozambiquesijs *Serinus mozambicus* (Afrika)
- witbuikkanarie *Serinus dorsostriatus* (Oost-Afrika)
- noordelijke dikbekkanarie *Serinus donaldsoni* (Somalië, Ethiopië, Noord-Kenia)
- zuidelijke dikbekkanarie *Serinus buchani* (Kenia, Tanzania)
- geelbuikkanarie *Serinus flaviventris* (Zuidelijk Afrika)
- zwavelkanarie *Serinus sulphuratus* (Zuidelijk Afrika)
- witkeelkanarie *Serinus albogularis* (Zuidelijk Afrika)
- zwartwangkanarie *Serinus mennelli* (Angola, Tanzania, Mozambique)
- Rüppells kanarie *Serinus tristriatus* (Eritrea, Ethiopië, Somalië)
- streepkopkanarie *Serinus gularis* (Afrika)
- miombokanarie *Serinus reichardi* (Centraal- en Oost-Afrika)
- Kaapse kanarie *Serinus totta* (Zuid-Afrika)
- Basuto kanarie *Serinus symonsi* (Zuid-Afrika)
- witbandkanarie *Serinus leucopterus* (Zuid-Afrika)
- gestreepte kanarie *Serinus striolatus* (Oost-Afrika)
- bergkanarie *Serinus burtoni* (Centraal en Oost-Afrika)
- Príncipekanarie *Serinus rufobrunneus* (Príncipe, São Tomé)
- Indische kanarie *Serinus estherae* (Indonesië, Filippijnen)
- Tibetaanse kanarie *Serinus thibetanus* (Nepal, Birma, Tibet, China)
- Ankoberkanarie *Serinus ankoberensis* (Ethiopië)

Deze lijst is arbitrair. De systematiek van vinkachtigen is onderwerp van discussie. Sommige 'kanaries' zijn wellicht putters of sijzen.

Man of pop: het geslachtsonderscheid

Bij de wilde kanarie heeft het mannetje een ander verenkleed dan het wijfje.

De gedomesticeerde tamme kanarie is die eigenschap kwijtgeraakt.

Aan de veren is niet of nauwelijks te zien of het een mannetje of vrouwtje ('pop' in kanariejargon) is. Om kanaries te seksen moeten de geslachtsorganen bestudeerd worden. Dat is niet eenvoudig want die zitten inwendig.

Zangvogelmannetjes zijn bovendien niet uitgerust met een penis. Beide seksen hebben een multifunctionele lichaamsopening, de cloaca genaamd.

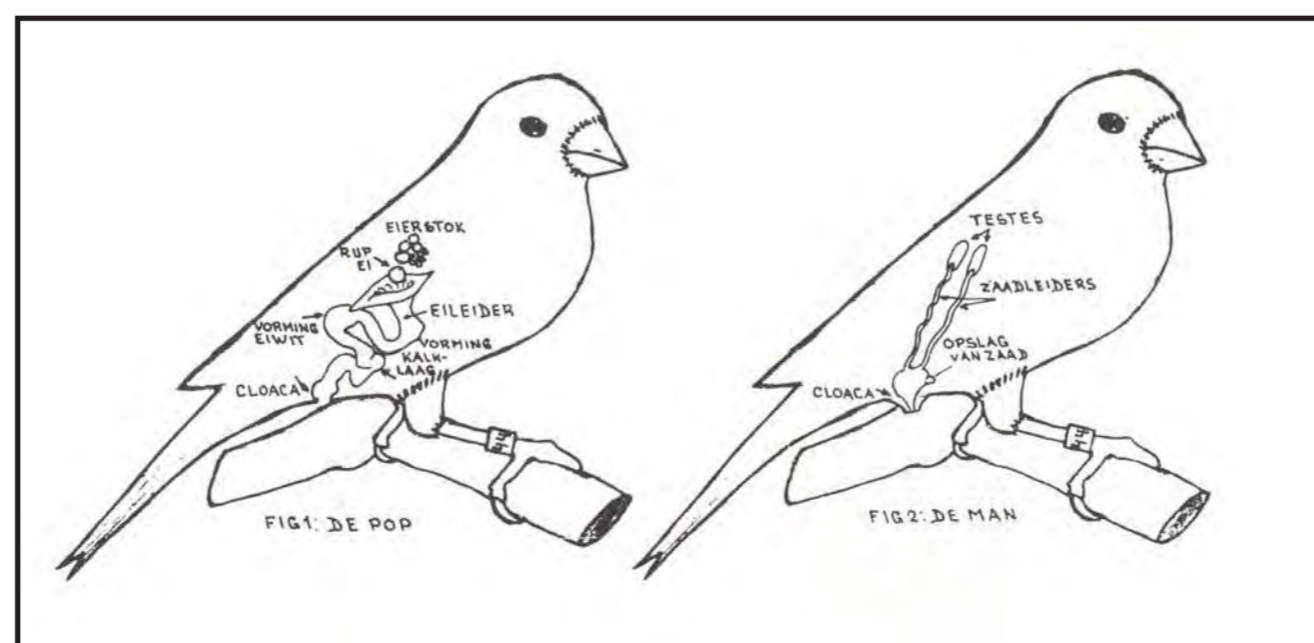
De cloaca ('riool') voert ontlasting af, de bevruchting vindt plaats via de cloaca en ook het ei komt er uit.

Het seksen is dus lastig. In een handboek voor de kanarieliefhebber uit 1982 wordt het als volgt beschreven:

'Neem de vogel in de hand en blaas de kleine veertjes rond de anusopening [sic!] wat weg. Dan komt het geslachtsapparaat - tap in het kwekersjargon - te voorschijn. Dit is bij het vrouwtje minder ontwikkeld dan bij de man. Bij haar ligt het wat naar achteren en is het ronder, en als het popje in broedtoestand komt, zal haar tap geheel naar achteren gestrekt zijn. Bij de man zal de tap iets uitsteken, forser ontwikkeld zijnen zeker bij volwassen mannetjes goed te zien zijn.'

Vooraf bij jonge kanaries is dit geslachtskenmerk niet of nauwelijks te zien.

Dan is de zang het zekerste geslachtskenmerk. Het popje zingt namelijk niet. Geroutineerde kwekers herkennen het geslacht aan de intensiteit van de kleuren. Bij mannetjes zijn de kleuren feller. Ook aan het (voortplantings) gedrag zijn man en pop te herkennen.

Schematische voorstelling van de geslachten

Geschiedenis van de domesticatie

De wilde kanarie leeft op eilanden voor de kust van Noord-Afrika. Daar werd hij ontdekt als een vogeltje dat gemakkelijk in kooien gehouden en gefokt kan worden. Vooral de mooie en welluidende zang van het mannetje was aanleiding om de vogels massaal te vangen. Aan het eind van de veertiende eeuw werden ze voor het eerst van de Canarische Eilanden naar Europa gebracht. Ze werden op grote schaal gekweekt. Zo ontstond de tamme (gedomesticeerde) kanarie die zijn zangkunst behield, maar de natuurlijke grijsgroene kleuren in de bevedering verloor. De gele kanarie wordt speciaal voor de zang als gezelschapsdier gehouden.

De Spanjaarden exporteerden alleen mannetjes naar de rest van Europa. Toch zaten er wel eens vrouwtjes in de kooien vol mannetjes. Daardoor kon er ook elders gekweekt worden. De kanarie rukte toen via Italië naar Oostenrijk en Duitsland. Een andere route liep via Frankrijk naar België, Engeland en Nederland. Omstreeks 1550 werden in Nederland al kanaries als huisdier aangetroffen.

De eerste sterke aanwijzing voor het voorkomen van een volledig gele kanarie staat op een schilderij uit 1657 van de Duitse kunstenaar Johann Walter. Afbeeldingen van gedeeltelijk gele en gekuifde kanaries (afkomstig uit Tirol) verschenen al rond 1580 in een encyclopedie geschreven door de Duitse geestelijke Marcus zum Lamm.

boven: Gele kanaries uit de encyclopedie van Marcus zum Lamm, 1580
onder: Kanaries geschilderd door Johann Walter, 1657

Elitepiet

Hoewel de kanarie in grote aantallen werd gefokt, bleef de aanschafprijs erg hoog. Hierdoor werd het bezit van een kanarie een statussymbool. Het waren vooral adellijke families zich met kanaries omringden. De aartshertogin Isabella van Spanje tijdens liet tijdens haar verblijf in Brussel palmbomen aanplanten waarin 84 kanaries werden losgelaten. De koningin van Portugal, Carlota Joaquina de Bourbon (1775-1830), werd op 10-jarige leeftijd geportretteerd met een gele kanarie op haar vinger.

Rond 1700 had de toen levende Princesse de Condé op één van haar landgoederen een dermate grote collectie kanaries dat zij hiervoor speciaal een oppasser, J.C. Hervieux, aanstelde. Hij schreef het eerste boek dat volledig aan kanaries en de kanarieteelt is gewijd:

Traité curieux des Serins de Canarie, dat in 1712 verscheen.

De Nederlandse adel en de gegoede burgerij hield ook kanaries, maar het was het personeel dat ze fokte. De vogels verbleven meestal niet in de salons maar in de keukenvertrekken. Daar had men fornuizen met een slechte rookafvoer. Omdat kanaries gevoelig zijn voor vervuilde lucht, deden ze dienst als waarschuwer bij koolmonoxide-uitstoot. Toen de fornuizen werden voorzien van goede rookkanalen was de kanarie overbodig. Omdat men toch aan de vogeltjes gehecht was, verschenen er in de keukens tegeltableaus waarop een kooitje met een gele kanarie stonden afgebeeld.

van links naar rechts: Carlota Joaquina de Bourbon (1775-1830) op tienjarige leeftijd, met kanarie;
Zangkanariekeuring in de 18^e eeuw; Kanarienkooi in oud-Hollandse keuken;
Tegeltableau van kanarienkooi met gele kanarie

De huiskamerkanarie

Rond 1900 was de prijs van een kanarie nog erg hoog. Toch kwam de vogel toen al in veel huiskamers voor als zangkanarie. Ze waren vaak gehuisvest in fraaie kooien. De zangkanaries werden te koop aangeboden door Duitse kooplieden die vanuit het Harzgebirge naar Nederland kwamen en dan vaak 200 tot 400 kanaries bij zich droegen. In die tijd was de Harz het centrum van de kanariekweek. De meeste kanaries kwamen in die periode voor bij liefhebbers die ook met de zangkanarie fokten.

Deze sport nam na de Tweede Wereldoorlog af. De kanarie werd toen meer en meer als gezelschapsdier gehouden omdat de aanschaf minder kostbaar was. Men hield de kanarie voor de zang maar ook omdat hij gemakkelijk tam te maken was en zelfs vrij in een huiskamer kon rondvliegen.

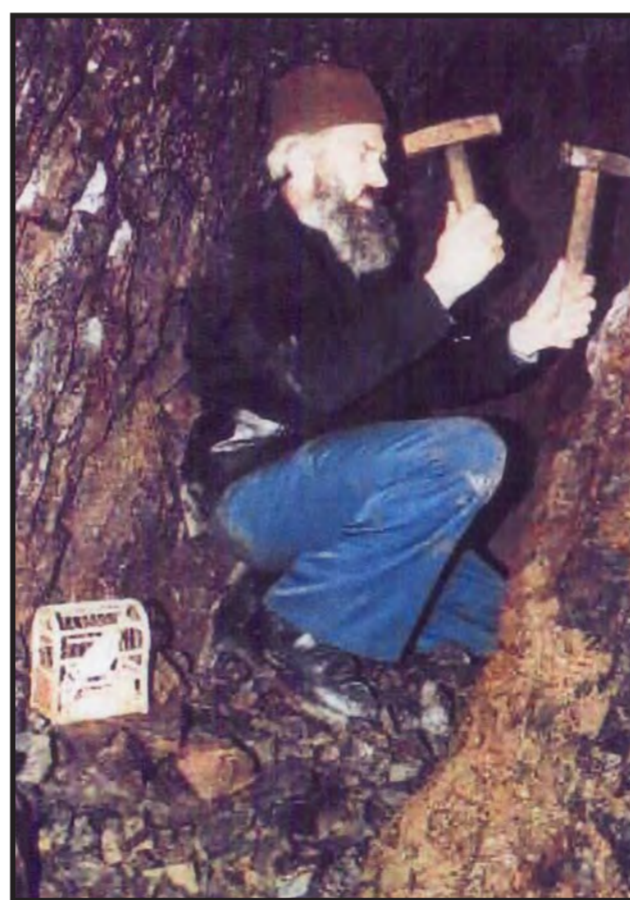
Huiskamerkanarie in zogenaamde Vermeerkooi

Mijnwerkerskanaries

Behalve in keukens werd kanarie ook in de mijnen ingezet vanwege zijn gevoeligheid voor vervuilde lucht. Mijnwerkers namen een kanarie in een kooitje mee de mijn in. Zodra er giftig mijngas vrijkwam, lag de kanarie op zijn rug en haastten de mijnwerkers zich de schacht uit. In Oostenrijk en Duitsland fokten mijnwerkers daarom kanaries op grote schaal.

Ze verkochten de jonge mannetjes (voor de zang) en gebruikten de vrouwtjes in de mijnen.

In Engeland duurde het gebruik van kanaries als waarschuwingssysteem in metaalmijnen tot 1987. Pas toen werd er een elektronische gasdetector uitgevonden.

Mijnwerkers en kanaries

Kanarieverenigingen

Tot 1870 hield men de kanarie uitsluitend als gezelschapsdier.

Naarmate de kanarieprijs daalde en ze overal verkrijgbaar waren, ontstonden vogelliefhebbers die het fokken van kanaries zelf ter hand namen. Deze kwekers verenigden zich om hun hobby optimaal uit te voeren. Zo ontstond in Tilburg in 1885 de eerste kanarievereniging 'Eerste Vogelvrienden Kring', in 1897 gevolgd door 'Lucinia' te Den Haag. Lucinia organiseerde ook grote kanariententoonstellingen buiten Den Haag, wat er toe leidde dat er in Nijmegen en Groningen ook verenigingen werden opgericht. De vroege kanarieverenigingen hadden gegoede burgers als leden, tegenwoordig is het houden van kanaries een 'volkssport'.

Vanaf 1900 tot omstreeks 1980 ontstonden in vele steden en dorpen vogelverenigingen. Op dit moment zit er geen groei meer in, maar vinden er door teruglopende ledentallen fusies plaats. De Nederlandse Bond van Vogelliefhebbers (NBvV) verenigt momenteel 30.000 liefhebbers van volièrevogels en 534 lokale vogelverenigingen.

De NBvV leverde in 2009 een kleine 600.000 kanarieringen aan haar leden en andere liefhebbers. Die ringen worden (voor registratiedoeleinden) om de pootjes van jonge kanaries geschoven. Dat betekent een jaarlijkse aanwas van minimaal 400.000 kanaries. De totale Nederlandse kanariepopulatie moet uit vele miljoenen vogels bestaan.

Kanariententoonstelling 'Vereniging Lucinia' in 1901

Vogel 2010 (NBvV), Apeldoorn

Verspreiding van Nederlandse Kanarieverenigingen in 2001

Rotterdam kanariestad

Afhankelijk van het aantal vogelliefhebbers in een plaats werd er een vogelvereniging opgericht. Als het aantal leden te groot werd, vond vaak een splitsing plaats, soms per wijk. Zo is Rotterdam in tegenstelling tot bijvoorbeeld Amsterdam dankzij de vele verenigingen die er in de loop der jaren ontstonden een echte kanariestad geworden. De onderstaande verenigingen komen in archieven voor:

- 1908 Kanaria (nu Rotterdamse Vereniging van Vogelliefhebbers RoVeVo)
- 1916 Kanarievereniging Ons Genot
- 1921 Vereeniging Kanarievrienden Het Westen (later De Kolibrie)
 - Kanaria (Charlois)
 - Het Noorden
 - Kanarievereniging Het Zuiden
 - Van Nelle's Kanarievereniging De Gevleugelde Vrienden
 - R.V.V. Onze Kleine Zanger
- 1927 Kanarievereniging Spangen
- 1927 Rotterdamsche Kleur Kanarie Vereeniging Feijenoord
- 1927 Rotterdamsche Combinatie
- 1952 De Eendracht
- 1960 Kleurkanarievereniging W.I.K.
- 1962 Vogelvereniging Kolibrie (Overschie)
- 1963 R.V.V. Vogels en Vriendschap
- 1967 Vogelvereniging De Kroonvink
- 1968 Rotterdamse Kampioen RoKa
- 1971 Vogelvereniging De Nachtegaal
- 2008 Vogelvereniging Rijnmond (fusie van Kralingse Vogelvereniging en R.V.V. Vogels en Vriendschap)

In 2010 zijn er voor de Rotterdamse kanarieliefhebbers vier verenigingen:

- Rotterdamse Vereniging van Vogelliefhebbers RoVeVo (opgericht 1908)
- Rotterdamse Kanarievereniging Feijenoord (opgericht 1927)
- Vogelvereniging De Kroonvink (opgericht in 1967)
- Vogelvereniging Rijnmond (opgericht 2008)

„HET ZUIDEN“, ROTTERDAM. — Geroyeerd wegens contributieschuld de heeren L. Jagt, Iependaal 184 en A. Saarberg, Wilgenweerd 43, beiden te Rotterdam-Z. Gelieve hiervan goede nota te nemen.
Goudenregenstraat 25a. C. RIEMENS, Secr.

„FEIJENOORD“, ROTTERDAM. — Als lid voor onze vereniging is op onze laatste vergadering aangenomen de heer J. Thijs, Seringenstraat 32, Rotterdam-Z. — Verder verzoeken wij de heeren gemobiliseerden hun mobilisatie-adres op te geven en of zij hun orgaan in hun garnizoen willen ontvangen. — op heden bezit ik niet een zuiver adres.
Wandeloorddwarstr. 34A. A. ELDERHORST, Secr.

„SPANGEN“, ROTTERDAM. — Leidenvergadering op Zondag 7 Januari, 's avonds 10 uur in de zaal van café de Amstelbron, Schiedamscheweg 126. — Agenda: 1. Openning. — 2. Notulen. — 3. Aldracht contributie. — 4. Verslag kascontrole. — 5. Wat verder ter tafel komt. — 6. Rondvraag en sluiting.
Pupillenstraat 50B, R'dam-W. A. v. d. SLOOT, Secr.

advertenties uit De Vogelwereld, weekblad voor vogelvrienden, 1939

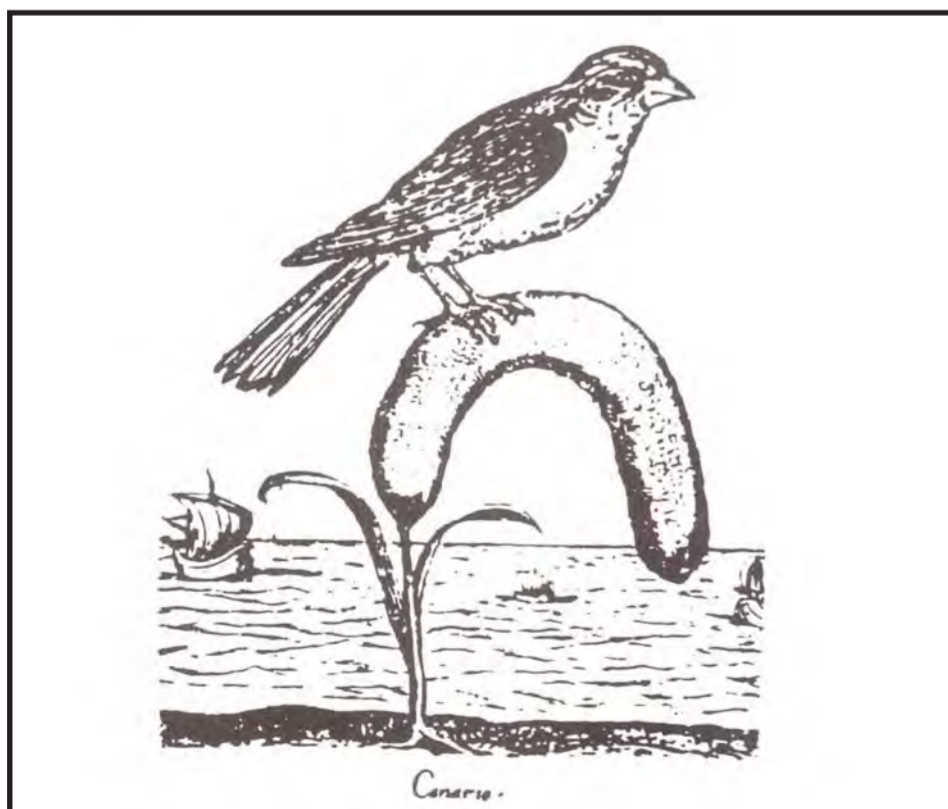
Klassieke kanarieliteratuur

Het oudste boek waarin de kanarie wordt vermeld, is de dierkundige encyclopedie *Historiae animalium* van Conrad Gesner die dateert uit de periode 1551-1587. Gesner geeft een beschrijving van de vogel en zijn zang, en noemt hem *Canarium Aviculum*. In de Duitse uitgave is die naam vrij vertaald als 'suikervogeltje', omdat de kanarie graag de zaden van suikerriet zou eten.

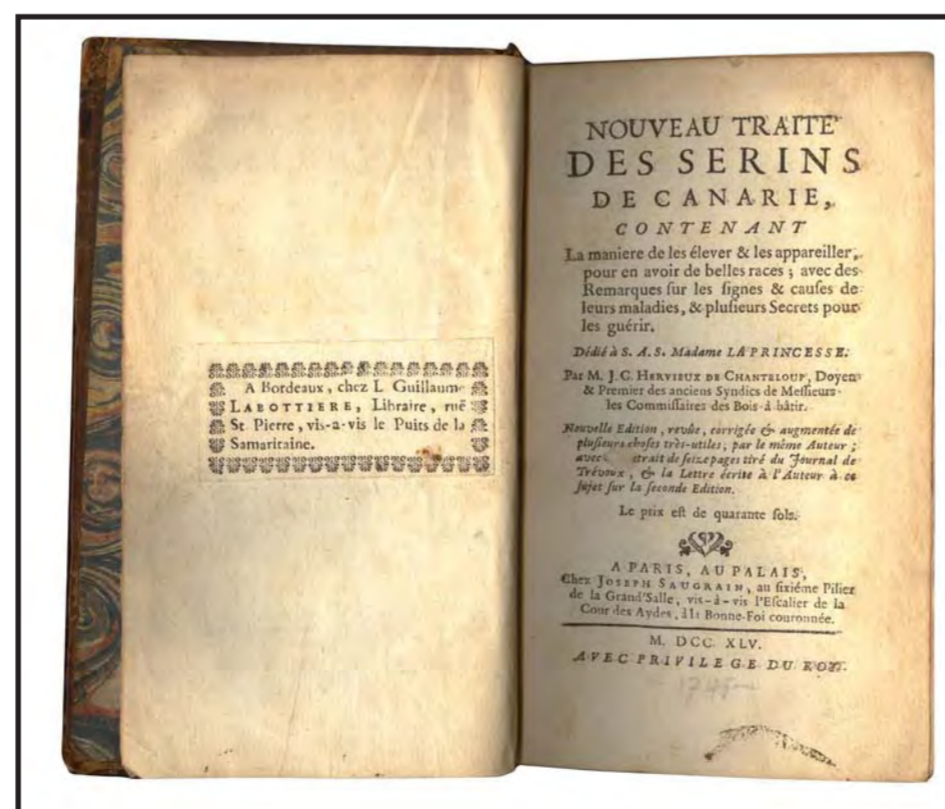
In 1622 verscheen de kanarie in het klassieke werk *L'uccelliera* ('volière') van de Italiaan Giovanni Pietro Olina. De afbeelding is nog niet erg gelijkend.

In 1705 verscheen *Traité curieux des Serins de Canarie* - de eerste handleidingen voor de kanariëkweker, geschreven door J.C. Hervieux. De Nederlandse vertaling uit 1712 luidt *Naaukeurige verhandeling der kanarivogels*. Het boek beschrijft al 28 variëteiten en vier bastaarden, hun teelt, vermenigvuldiging, verzorging en ziekten. Deze indeling van een kanarieboek is in de loop der eeuwen niet veranderd.

Ook in het eerste standaardwerk over de vogels van Nederland - *De Nederlandsche Vogelen* van Cornelius Nozeman - komt de kanarie aan bod. Omdat de wilde kanarie niet in Nederland voorkomt, beschrijft Nozeman in deel 5 (1829) de gedomesticeerde gele kanarie die kennelijk ook toen al niet meer uit het dagelijks leven weg te denken is.

kanarie van Conrad Gesner

'Traité curieux des Serins de Canarie'
door J.C. Hervieux, 1712

kanarie uit Olinda's Uccelliera

Beekman, Noorduyn en anderen

Omdat het aantal kanarieliefhebbers en -kwekers sterk toenam, kwamen er eind 1800 / begin 1900 steeds meer boeken over kanaries.

Zo verscheen in 1895 *De Kanarievogel* van J.H. Beekman Bzn. Dit boekje is eigenlijk een vertaling van een Duitstalig werk van W. Böcker. Het verschijnt gedurende 83 jaar en behaalt in 1978 haar 16^e druk. Geen enkel kanarieboek is zo lang uitgegeven.

Onbetwiste klassiekers uit de kanarieliteratuur zijn de boekjes van C.L.W. Noorduyn uit Groningen, die vanaf 1899 op de markt kwamen. Noorduyn was een pionier op het gebied van het kanariekweken. Hij publiceerde ook in het Duits. Andere bekende kanarie-auteurs van weleer zijn F. van Wickedede, A.I. Keller, J. Janin, A.E.G. Hoijer, R.J. van Hoogdonk en J.J. Loke.

Met de toegenomen kennis over erfelijkheid en kanariekweken zien we in de 20^e eeuw een tweedeling in de boeken die verschijnen:

- Handleidingen voor de kanariefokker, met aandacht voor de zangkanarie, de kleurkanarie en de postuurkanarie. Hierbij wordt vaak uitgebreid ingegaan op het selectief fokken met erfelijke eigenschappen. Voor de gewone liefhebber zij die boeken vrijwel onleesbaar.
- Populaire beschrijvingen voor de kanarieliefhebber, waarbij de meeste aandacht uitgaat naar het houden en verzorgen van de vogel.

Kanarieboeken uit de 19^e en begin 20^e eeuw

Recente kanarieliteratuur

De Nederlandse kanarieliefhebber en –kweker heeft tegenwoordig de beschikking over een flink aantal boeken dat sinds 1950 is verschenen.

Bekende, veel gebruikte werken, zijn:

- *Handboek voor het kweken van kleurkanaries* (H.H. Bosman, 1957, LSM, Gorssel)
 - *Kanaries houden als liefhebberij* (R.R.P. van der Mark, 1966, Thieme, Zutphen)
 - *Handleiding voor de kleurkanariékweker* (H.J. Veerkamp, 1967, Thieme, Zutphen)
 - *Kanaries - voeding | verzorging | huisvesting* (Thijs Vriends [red.], 1982, Zuidgroep, Best)
- *Kanaries - handboek voor het houden en kweken van zang-, kleur- en postuurkanaries* (H.K. van der Wal, 1997, Tirion, Baarn)

Voor deze boeken moet wel op de tweedehands markt gezocht worden.

Na 2000 zijn geen Nederlandstalige handboeken meer verschenen. Wel zijn er nog steeds eenvoudige boekjes voor de kanarieliefhebber in de handel.

Dit zijn vaak Nederlandse vertalingen van Duitse boekjes.

Kanarieboeken uit de 20^e eeuw

Selectief kweken

De wilde - oorspronkelijk grijsgroene - kanarie is door selectief kweken via allerlei tussenvormen veranderd in een volledig gele en zelfs witte kanarie. Donker pigment verdween door selectie uit de veren. Rond 1700 waren al 28 verschillende kleurvariëteiten bekend. Inmiddels zijn er meerdere groepen gedomesticeerde kanaries ontstaan die worden aangeduid als zangkanaries, kleurkanaries en postuurkanaries (vormkanaries).

Behalve het fokken van nieuwe kleurvariëteiten en nieuwe vormen, kruisen kwekers ook kanaries met andere vinkachtigen. Men verkrijgt daaruit bastaarden - vogels die kenmerken van beide ouders laten zien. Vaak zijn de bastaardmannetjes vruchtbaar en daar wordt dan verder mee gefokt. Ook zien ze er vaak fraai uit en zingen ze mooi. De bastaard *putter x kanarie* wordt al eeuwen gehouden voor de zang. In Nederland is de bastaardfokkerij nooit populair geweest, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Italië. Daar worden ook nu nog fraaie kanariebastaarden gekweekt.

Begin 1900 was de grote uitdaging het kweken van een rode kanarie.

Hiervoor gebruikte men mannetjes van de kapoetsensijs (*Carduelis cucullata*), een vinkachtige uit Zuid-Amerika met een karmijnrood verenkleed. Er waren toen al bastaarden bekend uit kruisingen van deze sijs met de kanarie.

Kapoetsensijsen, rechts het mannetje

De kanaries van Duncker & Reich

In 1926 startten biologieleraar Hans Duncker en zangkanariefokker Karl Reich in Bremen een langdurige serie experimenten om een rode kanarie te kweken. De kanarie bezit geen erfelijke aanleg om de rode kleur in de bevedering af te zetten. De kapoetsensijs heeft die aanleg wel. Door die soort te kruisen met witte en gele kanaries probeerden ze de erfelijke aanleg van de sijs over te brengen naar de kanarie: het was feitelijk het eerste experiment met genetische manipulatie.

Ondanks hun verwoede pogingen, kwamen ze na bijna 15 jaar kruisen en kweken niet verder dan koperkleurige kanaries die meer oranje dan rood waren. Het bleek dat ze - geheel in lijn met de Duitse obsessie voor erfelijkheid en raszuiverheid - star vasthielden aan de wijsheid dat alleen erfelijke eigenschappen de kleur van vogels bepalen.

De Amerikaanse bioloog Charles Bennett loste het raadsel uiteindelijk op. Hij voerde gele en witte kanaries wortel en caroteenolie, en ontdekte dat sommige oranje werden, en andere niet. De verhoudingen waarin dat gebeurde, wezen op een erfelijke aanleg. Maar wat er ook gekruist en gefokt werd, zonder kleurvoer gebeurde er niets. Pas in combinatie met 'roodvoer' kwam de genetische aanleg voor een karmijnrood verendek tot expressie.

Niettemin zijn de experimenten van Duncker en Reich legendarisch. Bijzonder is ook dat een groot aantal van hun kanaries bewaard gebleven is het Übersee-Museum in Bremen. Een deel daarvan is hier tentoongesteld.

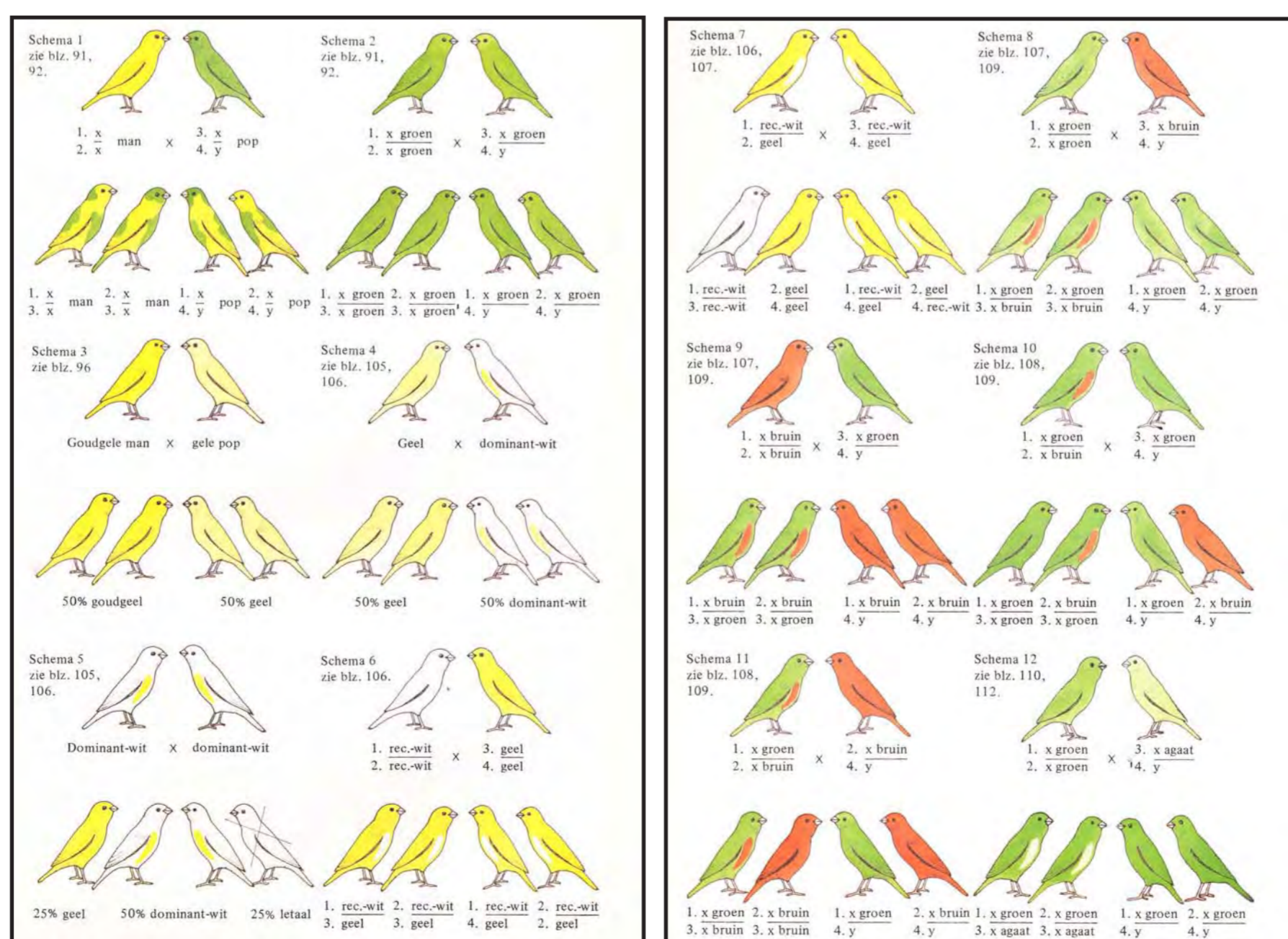
links: Hans Duncker en Karl Reich, circa 1930
rechts: De kanaries van Duncker en Reich (Übersee-Museum Bremen)

Moderne kweektechnieken

De kennis en toepassing van erfelijkheidswetten bij de kanarieteelt was begin 1900 voorbehouden aan enkele wetenschappers, zoals Duncker en Reich. Dat niveau was voor de vroege kanariefokker onbereikbaar. Naarmate zich meer kanariefokkers gingen toeleggen op het kweken van meerdere kleurslagen, bekwaamden ook zij zich in de basiskennis van de erfelijkheid. Hiertoe werden diverse handboeken geschreven.

De praktijk van het kweken met kanaries is in de loop der eeuwen niet veranderd. Het doel is toch om uit een ouderpaar op een verantwoorde wijze een nieuwe generatie te fokken. Het begrip 'verantwoord' heeft wel een andere lading gekregen.

Naast kennis over het doorgeven van erfelijke eigenschappen kwam aandacht voor gezondheid en welzijn van de vogels. De kanariefokker van nu is extra alert geworden op de keuze van zijn ouderdieren, een juiste huisvesting van de vogels, maar ook op de voeding die in de verschillende seizoenen nodig is. Nu kan iedere kweker en liefhebber terugvallen op de expertise van dierenartsen en vele fabrikanten die producten en voedingsmiddelen voor de kanarie leveren.

Kleuren-kruising bij Kanaries.

7 Kleurtypen naar Dr. H. DUNCKER, Bremen.

Typ. 0
Wildkl.

Typ. 1
Groen

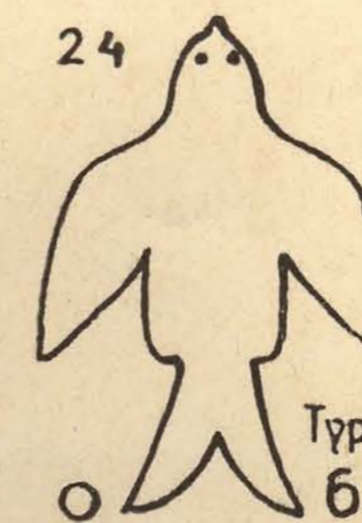
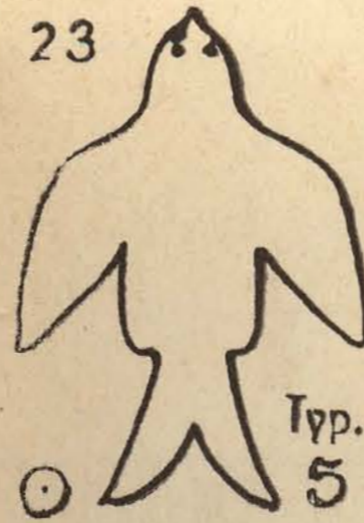
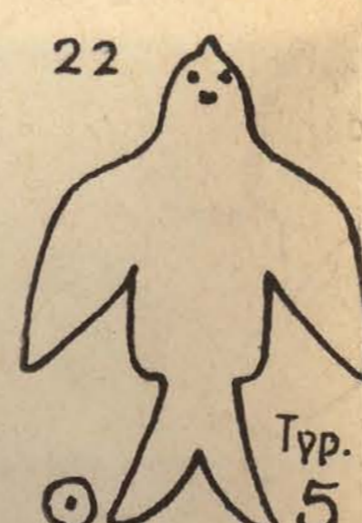
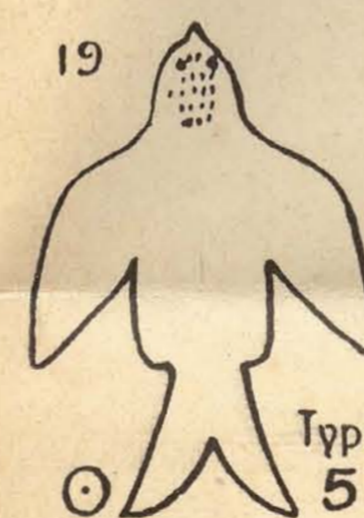
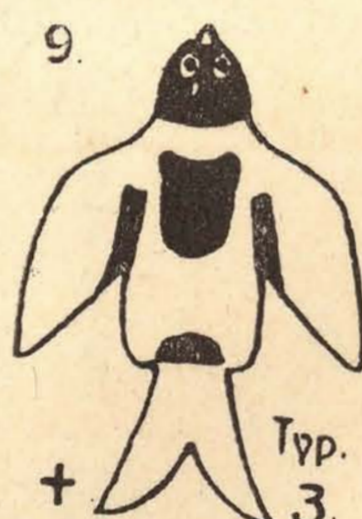
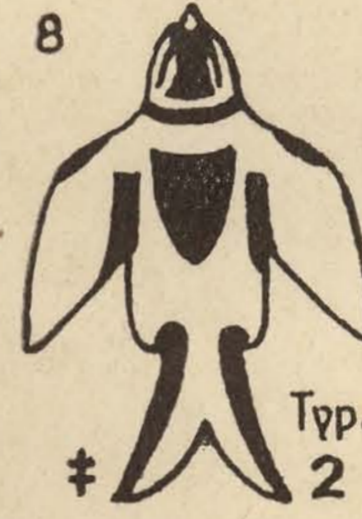
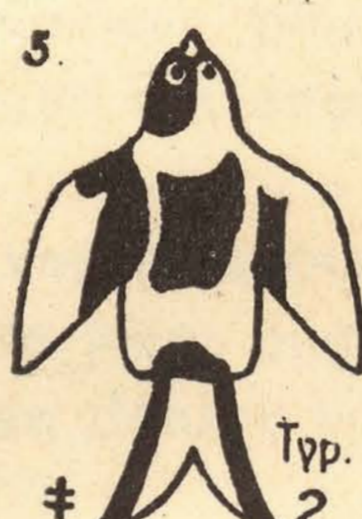
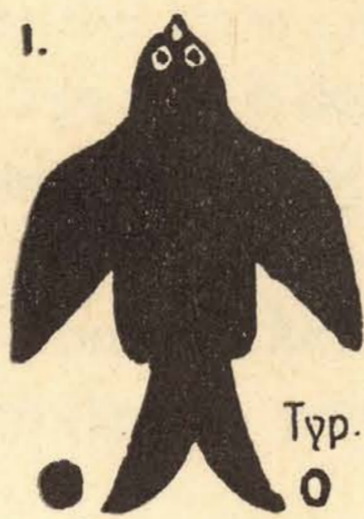
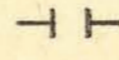
Typ. 2.
Donkerbont

Typ. 3
Zwaluw

Typ. 4.
Half Zwaluw

Typ. 5
Geel gevlekt

Typ. 6
Geel

Geschiedenis van de kleurkanarie

De kleurkanarie onderscheidt zich van overige groepen kanaries door de kleurstoffen in de bevedering. Ze worden specifiek op kleur gefokt. De zang van de mannetjes is van ondergeschikt belang. Tijdens de domesticatie van wilde naar tamme kanarie traden steeds kleine kleurafwijkingen op. Door juist met deze kleurafwijkingen verder te fokken, slaagde men er in een groot aantal variëteiten te creëren. Rond 1700 werden er in Frankrijk al 28 variëteiten onderscheiden met een eigen kleurbenaming.

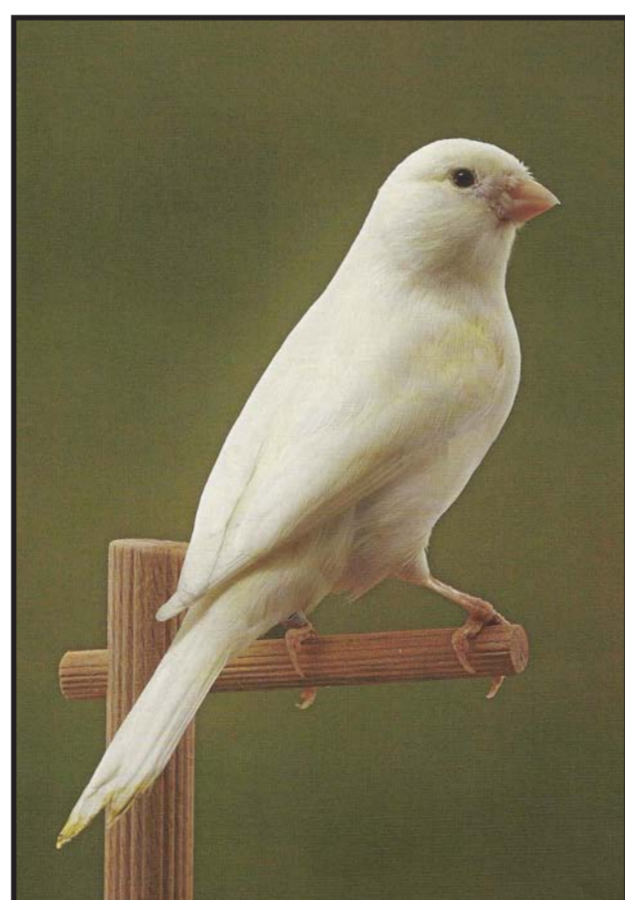
In Nederland fokte men voornamelijk zangkanaries.

Begin 1900 waren in Nederland nog maar enkele kleurvariëteiten overgebleven zoals groen, bruin, geel, wit en diverse bontvormingen. Ook de kanarie met kuif was toen toch nog wel een veel voorkomende variëteit. De kleurkanaries werden gefokt uit slecht zingende zangkanaries die men 'het Duitse Landras' noemde.

Toch zette een klein groepje vaderlandse kleurkanariekwekers door en vanaf ongeveer 1924 kreeg ook deze fokkerij meer beoefenaars. Na het teugfokken van de oude kleurvariëteit 'agaat', nam het aantal kleuren weer toe. De sterkste ontwikkeling van de kleurkanariefokkerij vond plaats na de Tweede Wereldoorlog. Toen ontstonden in Nederland verenigingen van fokkers die zich specifiek toelegden op de kleurkanarie. Ook het aantal kleuren ontwikkelde zich explosief. Die ontwikkeling gaat nu nog steeds door. Er zijn nu zelfs fokkers die afhaken omdat ze het overzicht verloren zijn.

'Duitse kuif'

'Geel ivoor'

'Rood intensief'

'Zwartgeel intensief'

Het creëren van kleurvariëteiten

De wilde kanarie heeft strikt genomen slechts drie basiskleuren in de bevedering: zwart, bruin en geel. De donkere kleuren worden gevormd door pigmenten, melanine genoemd. De gele kleur wordt gevormd door vetstofbolletjes die lipochroom wordt genoemd. De ontwikkeling van deze melaninen en lipochromen komen mede tot stand door stoffen in de voeding van de kanarie.

De gele kanarie werd gecreëerd door het vermogen om melanine in de bevedering af te zetten uit te schakelen. Door gericht (selectief) te fokken en daarbij bewust te werken met vaak kleine afwijkingen, ontstaan erfelijke eigenschappen die invloed uitoefenen op de vorming van melanine. Ook kunnen erfelijke afwijkingen (mutaties) spontaan ontstaan. Zo zijn er nu eigenschappen die de zwarte kleur versterken, verminderen of zelfs verhinderen. Deze eigenschappen zijn ook aanwezig voor de bruine kleur in de bevedering. Een combinatie van dergelijke eigenschappen in één kanarie is verantwoordelijk voor een nieuwe kleurvariëteit.

Ook de gele kleur is onderhevig bepaalde aan erfelijke eigenschappen. Zo kan geel 'geblokkeerd' worden waardoor de witte kanarie ontstaat.

Ook kan de gele kleur door het toedienen van kleurstimulerende voedingsstoffen omgezet worden in een rode kleur.

Tegenwoordig zijn tenminste 512 kleurvarianties bij kanaries bekend.

Kanariekleurenwaaier

Diversiteit en namen van kleurkanaries

Om de diversiteit voor de kweker en liefhebber toch overzichtelijk te houden, worden kleurkanaries ingedeeld in een aantal verzamelgroepen: zwartserie, bruinserie, agaatserie, isabelserie en de feo- en satinetserie.

Deze verzamelgroepen kunnen voorkomen met de (lipochroom)kleuren geel, wit en rood.

Het aantal kleurvariëteiten zal toenemen omdat men nu, evenals destijds bij het kweken van de rode kanarie, eigenschappen van sijnzen wil 'infokken' in de kanarie. Via bastaardering van de magellaansijs x kanarie zal na verloop van tijd een compleet nieuw scala aan kleuren bij de kleurkanarie ontstaan.

Een greep uit de officiële kleurkanarienames:

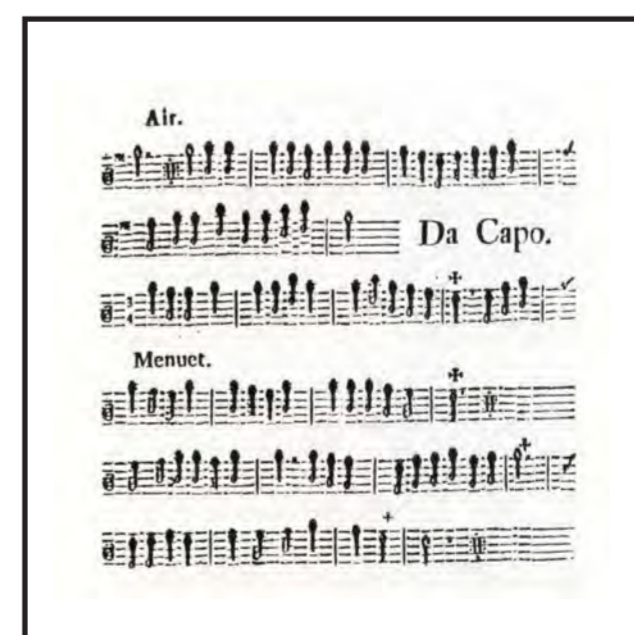
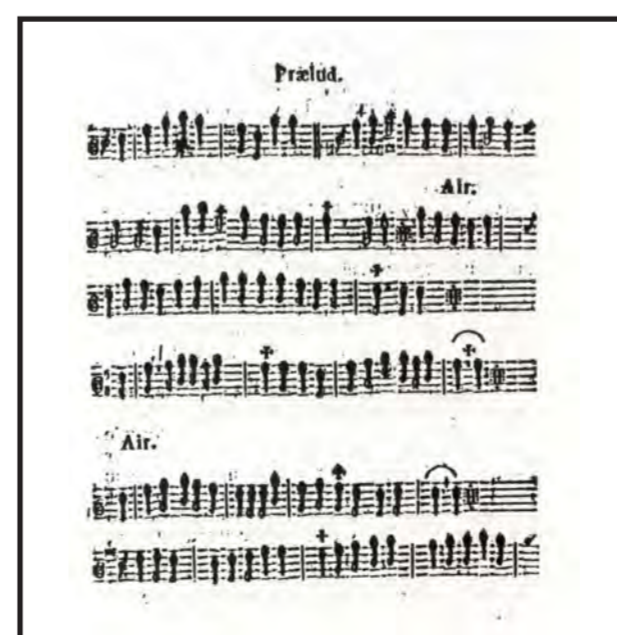
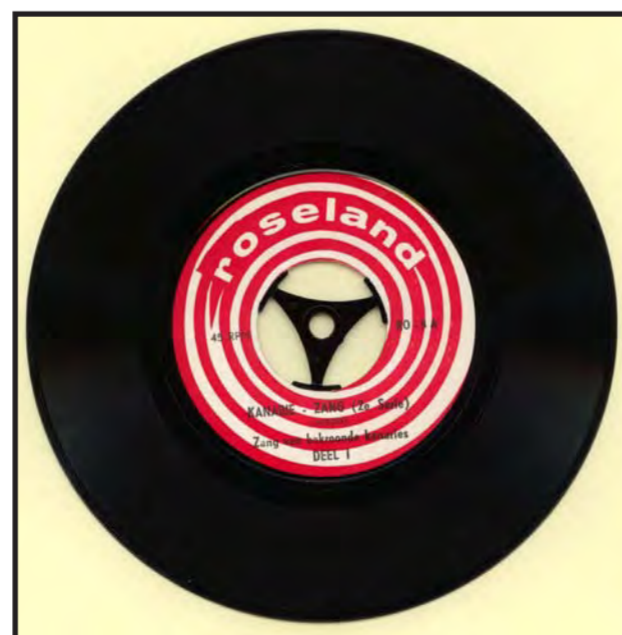
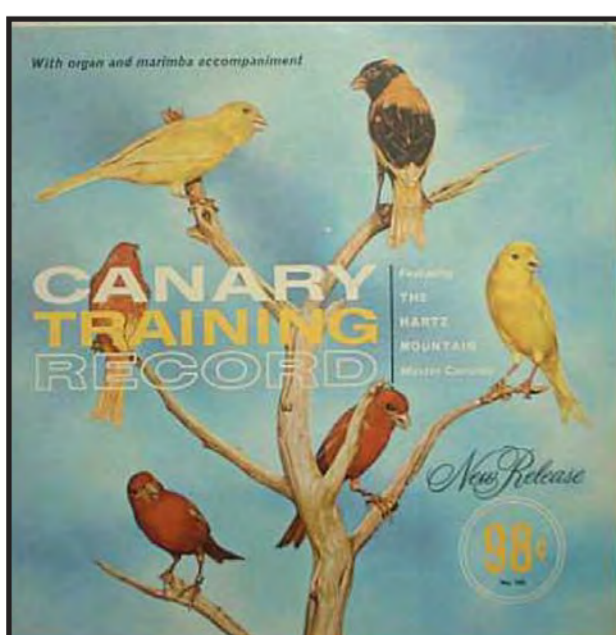
Geelivoor intensief
Rood intensief
Geel mozaïek type pop
Rood mozaïek type pop
Rood mozaïek type man
Zwart wit dominant
Zwart geel intensief
Zwart rood intensief
Bruin wit recessief intensief
Bruin geel schimmel
Bruin rood intensief
Agaat wit recessief
Agaat geel intensief
Agaat geel schimmel
Agaat rood intensief
Isabel wit recessief
Isabel rood intensief
Zwartpastel wit dominant
Isabelpastel wit dominant
Bruinpastel rood intensief
Zwart grijsvleugel geel intensief
Zwart opaal geel intensief
Bruinopaal geelivoor intensief
Feo wit recessief
Feo rood schimmel
Satinet geel intensief
Satinet roodivoor intensief

Kanariezang

Als de wilde kanarie niet zo'n goede zanger geweest was, dan zou de soort vermoedelijk nooit gedomesticeerd zijn. Zijn welluidende zang trok de aandacht van zeelieden die de kanaries vingen en meenamen naar Europa.

Bij de kanarie is de zang een combinatie van erfelijke en aangeleerde 'toeren' die door de vogel tot een lied worden samengesteld. Aan die erfelijke aanleg is bij een jonge mankanarie niets meer te doen. Voor de zangkanariekweker vormt de aangeleerde zang de uitdaging. Onder normale omstandigheden leert de jonge kanarie een deel van zijn lied van zijn vader, de 'voorzanger' genaamd. Door de natuurlijke voorzanger te vervangen door een andere zangvogel of een instrument, kan de kanarie een nieuw lied aangeleerd worden.

De nachtegaal was een favoriete voorzanger. Het eerste instrument dat men als voorzanger gebruikte, is een 'flageolet' - een houten fluit waarmee vooral roltonen worden voortgebracht. Nadeel: de fluitist moest over een hele lange adem beschikken. Later volgde het mechanische kanarieorgeltje ('sérinette'), het leerorgel, grammofoonplaten, cd's en elektronische geluidsdragers.

Grammofoonplaten met kanariezang

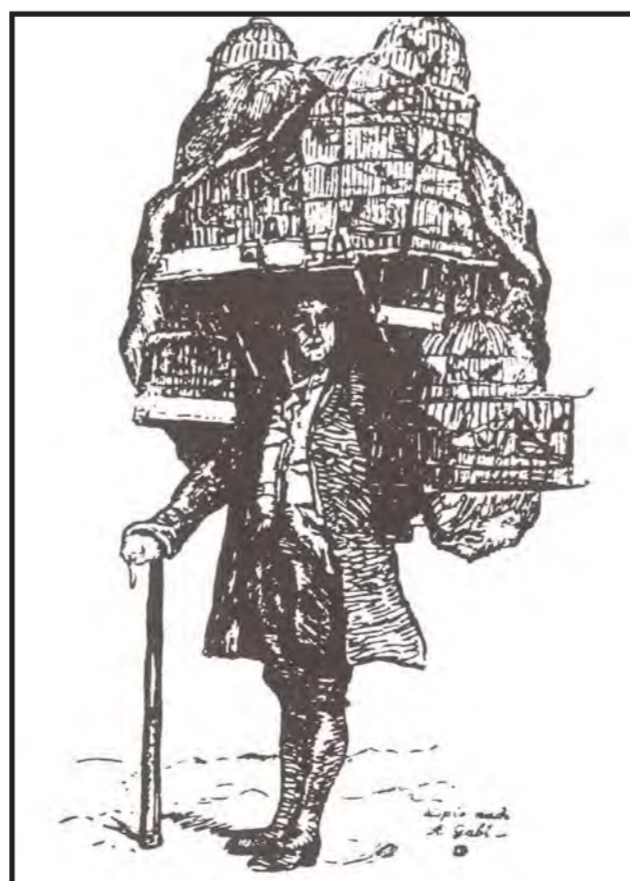
Muziek voor 'voorzangers'

Handel in zangkanaries

In Oostenrijk begon de professionele fok met zangkanaries. Vooral de mijnwerkers in de zilvermijnen waren er meesters in. Het was een lucratieve bijverdiensite. Een zingende mankanarie kostte 25 Reichsmark. Voor een lange dag werken in de mijn ontving men 5 Reichsmark.

Toen de zilvermijnen in Oostenrijk uitgeput raakten, trokken de mijnwerkers verder naar de mijnen in het Harzgebied in Duitsland. In Sankt Andreasberg ontstond in de jaren 1880 tot 1890 een enorme opbloei in het fokken van zangkanaries. Van de 800 gezinnen handelden ongeveer 600 in de zangkanarie en allerlei toebehoren, zoals kooitjes en drinkflesjes. De zogenaamde Harzer kanaries werden met duizenden tegelijk via Bremen naar Amerika geëxporteerd.

Ook waren er kanarieverkopers die van 1790 tot 1912 te voet naar Frankrijk, België en Nederland trokken om daar hun vogels te aan te bieden. In die periode kwam het fokken van kleurkanaries bijna niet meer voor. Alle kwekers richtten zich op de zang van de vogel, want het houden van een zangkanarie als huiskamervogel was erg populair. Uit inboedelbeschrijvingen uit de 16e eeuw blijkt dat het houden van kanaries toen vrij algemeen was. Toch waren zangkanaries niet goedkoop. In 1890 betaalde men vijf gulden voor een mankanarie en slechts 50 cent voor een vrouwtje.

Vogelhandelaar uit Tirol in de 18^e eeuw

Soorten zangkanaries

Harzer kanarie De grote vraag naar goed zingende kanariemannetjes richtte zich vóór 1900 vooral op de zangkanarie die we nu nog kennen onder de naam 'Harzer' kanarie. Zij danken hun naam aan het Harzgebergte in Duitsland waar zangkanaries werden gefokt met een bijzonder fraaie zang. De Harzer zang is opgebouwd uit diverse 'toeren' die op de fraaiste wijze onderling met elkaar worden verbonden en soms zelfs meerdere malen worden herhaald. Ontsierende toeren in het kanarielied werden weggefokt. Bijzonder was dat men kon horen wie de fokker van een bepaalde vogel was. Zo kreeg men verschillende stammen die naar hun oorspronkelijke fokker werden genoemd, zoals Erntges, Brandner, Trute, Volkmann en Seifert.

Waterslager De waterslager onderscheidt zich van de Harzer kanarie door een andere opbouw van de zang. De oorsprong van deze vogels ligt vermoedelijk in Tirol. Daar ontdekte men dat de mankanarie gemakkelijk het lied van een andere vogel kon nabootsen. Men liet daarom jonge mannetjes de zang van nachtegalen horen. Na verloop van tijd nam de kanarie bepaalde nachtegaaltoeren over. Daardoor ontstond een meerwaarde ten opzichte van minder goed zingende stammen. Vanuit Tirol kwamen deze vogels vooral in België terecht waardoor ze nog lang werden aangeduid als Belgische Waterslagers. In Nederland kwamen de vogels pas rond 1930 voor; ze zijn nooit zo populair geweest als de Harzerkanarie.

Timbrado Vanaf 1985 wordt in Nederland een zangkanarie geïntroduceerd die zijn oorsprong in Spanje heeft. De vogel is een afstammeling van de wilde kanarie maar heeft dankzij vooral de Spaanse fokkers een geheel eigen zang ontwikkeld. De vogel is wat kleiner dan de Harzer. Het lied van de Timbrado kan niet worden vergeleken met die van een Harzer of Waterslager. Zo zingt de Timbrado bijna altijd met een half open snavel en nauwelijks met een gesloten snavel, iets dat beide andere soorten wel doen.

Voorzangers: van fluit tot CD

Flageolet Het eerste instrument dat men gebruikte voor het voorspelen van kanarieliedjes is een fluit, 'flageolet' genaamd. Het is een houten fluit waarmee vooral roltonen werden voortgebracht. De fluitist moest over voldoende tijd en een hele lange adem beschikken om een regelmatig, zich steeds herhalend, lied te fluiten. Menig fluitist haakte vroegtijdig af.

Sérinette In het begin van de 18e eeuw ging men een mechanische voorzanger ontwikkelen. Dit was het kanarieorgeltje of 'Sérinette'. Dit orgeltje dat bestond uit een aantal pijpjes, primitieve blaasbalgjes en een cilindertje dat door middel van een zwenkel aan de buitenkant van het kastje met de hand gedraaid moest worden. Dit vogelorgeltje is de voorloper van het grote draaiorgel. Nadeel was dat men toch vermoeid raakte van het draaien aan het zwengeltje.

Leerorgel Herman Schramm uit Dresden kwam met een mechanisch hol-rol apparaat op de markt. Het was een ingenieuze variant op de sérinette. Het draaien aan de zwenkel werd vervangen door lucht uit een grote luchtcylinder door verschillende orgelfluitjes te laten stromen. Rond 1914 ontwikkelde men een verbeterd leerorgel waarbij de luchttoevoer op dezelfde wijze plaatsvond als de manier waarop het uurwerk van een koekkoeksklok (met een gewicht) afloopt. De grote luchtcylinders werden vervangen door verschillende blaasbalgjes. Hierdoor kon het geheel in een compact kastje worden geplaatst.

Grammofoonplaat en CD Naarmate de grammofoonplaat populairder werd, verdwenen de leerorgels en fluitjes. Men verving het mechanische geluid door de zang van meerdere kampioensvogels. In Nederland verschenen diverse grammofoonplaten (en later cassettebandjes en CD's) van zowel de Harzer als de Waterslager.

PATENT-KANARIE-LEER-AUTOMAAT
met veelvuldige verbet. ringen.
Erkent meest volkomen Voorslager tot opvoeding van **diepe Selfert vogels**.
Met vele gouden medailles bekroond.
Werkt 1 tot 1½ uur, eenvoudige handkracht.
Verstelbaar naar toerenhoogte, stipte wis-seling van toeren, heerlijke gebogen rollen.
Volgorde der toeren: markante holknorren, op-en afbutgende, rollende, koelerende en schokkelende holtoeren, eindelijk diepe du-fluiten.
De volgorde is verstelbaar.
Prijs 65 Mark. Verpakking 2 M. Prospectus gratis.
F. A. NETTELBECK
Muziek-Automatenfabriek
BERLIN-STEGLITZ.
Vertegenwoordiger: **JOS. DELVAUX, Venlo.**

Kanarie Leerorgel
te koop wegens afschaffing der liefhebberij. Het mechanisch werk zonder luchtketel, systeem Robert Queck, gekost hebbende 28 Mark.
Prijs f 10.—.
A. 't HART, IJscubstraat 28a, ROTTERDAM.

Advertenties voor kanarie leerautomaat en kanarie leerorgel, begin 20^e eeuw

Postuurkanaries: kweek en historie

Postuurkanaries onderscheiden zich duidelijk van zang - en kleurkanaries. Dit onderscheid betreft grootte, vorm, houding en het soort bevedering.

De kleur van de veren en de zang zijn van ondergeschikt belang.

Postuurkanaries worden gekweekt door met kleine afwijkingen in de skeletbouw en structuur van de bevedering verder te fokken. Men is er zodoende in geslaagd om uit de oorspronkelijk 12,5 cm grote kanarie een postuurkanarie van 20 cm te kweken.

De eerste postuurkanaries verschenen aan het eind van de 18^e eeuw in de steden Gent, Brugge en Antwerpen. Ze werden 'Groote Gentsche Vogel' genoemd. In Nederland ontstond de 'Hollandsche Kanarie'. Dat was ook een groot ras (18-20 cm) met als bijzonderheid dat delen van de bevedering gekruld (gefriseerd) waren. Deze postuurkanarie wordt ook wel 'Serin Hollandais' genoemd en kan worden beschouwd als stamvader van alle gefriseerde postuurrassen die we nu nog kennen.

In Nederland begon het fokken van postuurkanaries rond 1900 in Den Haag. Rijke kanariefokkers haalden vogels uit Engeland. Het kweken ging echter niet snel. De twee wereldoorlogen zorgden voor het bijna volledig verdwijnen van alle Nederlandse postuurkanaries. Vanaf 1950 neemt de belangstelling voor het fokken van postuurkanaries weer toe. Nu zijn bijna alle bekende rassen wel in Nederland vertegenwoordigd.

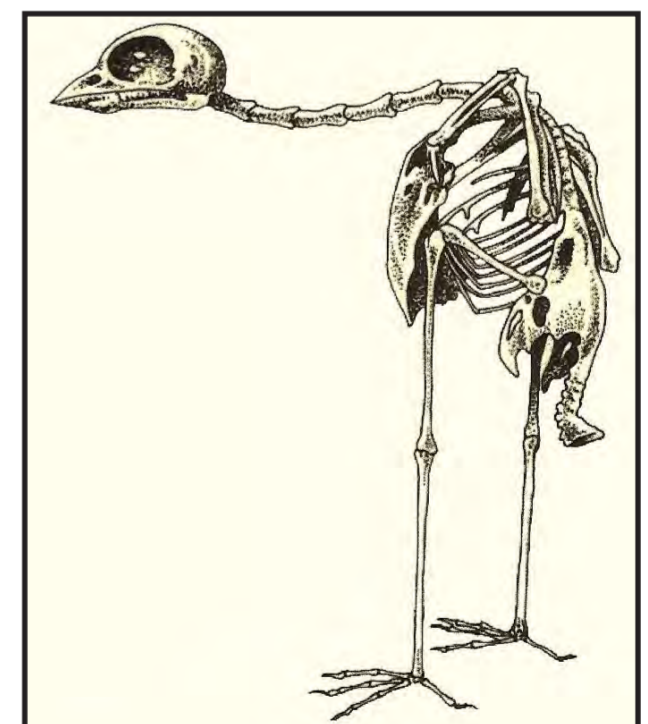
'Crested'

'Fiorino gekuifd'

'Gibber Italicus'

Skelet 'Gibber'

Houding, vorm, bevedering en tekening

Houding Onder de houding van een kanarie wordt de stand van het lichaam ten opzichte van de zitstok verstaan. Bij postuurkanaries zijn verschillende houdingen mogelijk die erfelijk kunnen worden vastgelegd. Houdingrassen zijn: Belgische Bultkanarie, Münchener, Berner, Scotch fancy, Japan Hoso, Rheinländer, Yorkshire, Lancashire, Llarget Español.

Vorm De totale vorm van de kanarie komt tot uiting door een groot aantal erfelijke eigenschappen. Dit eist van de fokker een grote oplettendheid omdat kleine afwijkingen direct invloed hebben. Het accent bij de beoordeling van de vorm van een kanarie ligt vooral op die van de romp. Bekende vormrassen zijn: Norwich, Raza Español, Irish fancy, Border, Fife fancy.

Bevedering Uitgangspunt is dat de bevedering glad en strak aangesloten ligt. Postuurkanaries kennen twee afzonderlijke verschijningsvormen:

- gefriseerde rassen, met een gekruld verenkleed, met uitzondering van de vleugel- en staartpennen; bijvoorbeeld: Arricato Gigante Italiano (AGI), Parijse Frisé, Padovan, Mehringer, Makige, Noordhollandse Frisé, Fiorino, Zwitserse Frisé, Zuidhollandse Frisé, Gibber Italicus, Giboso Español, Melado Tinerfeño.
- gekuifde rassen, met kopbevedering die een kuif vormt waarbij de kuifbevedering tot op de snavel en boven het oog loopt; bijvoorbeeld Gloster, Crested, Duitse kuifkanarie.

Tekening Er is momenteel één ras dat gerekend wordt tot de getekende kanaries. Hij wordt 'Lizard' genoemd omdat de tekening op zijn veren veel overeenkomsten vertoont met de geschubde huid van een hagedis.

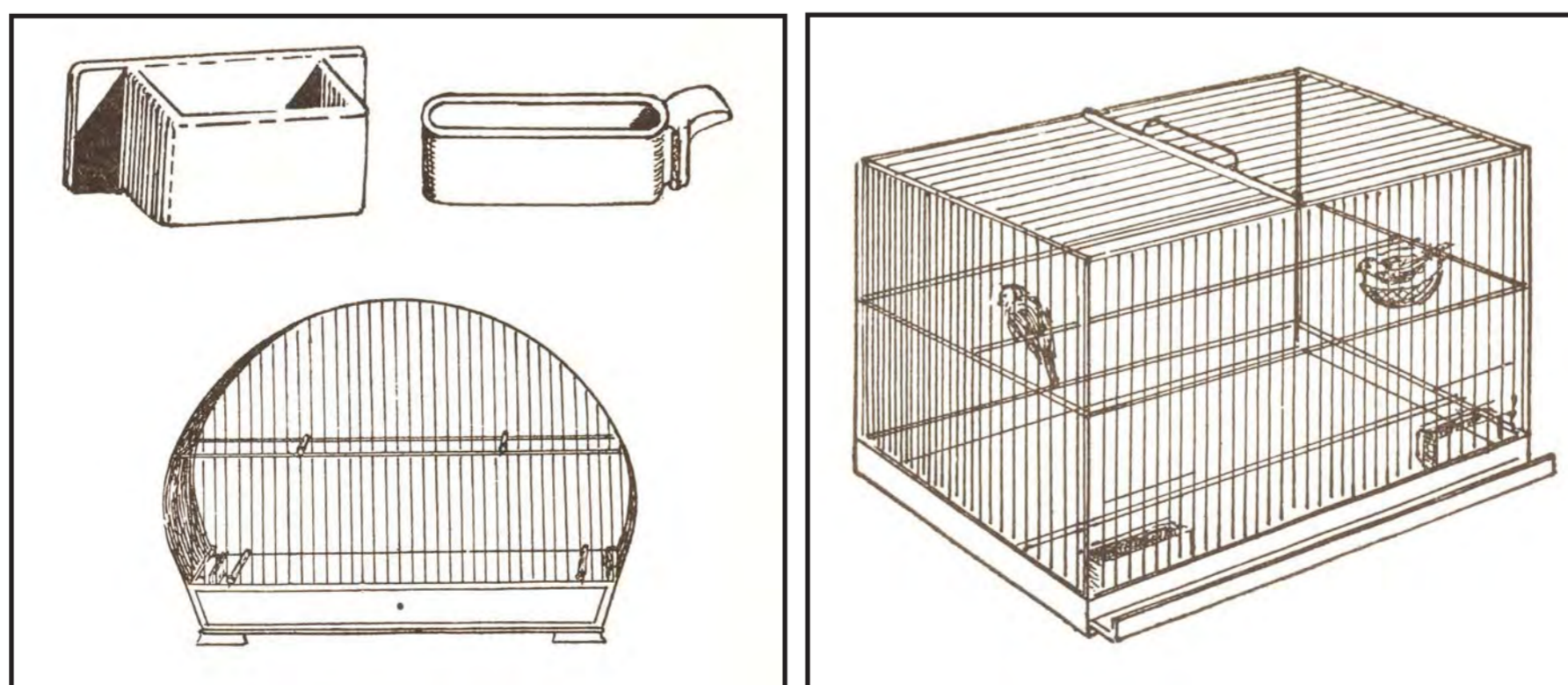
Huisvesting van kanaries

In de 500 jaar dat de kanarie gehouden wordt, is veel veranderd. Er is meer inzicht in het leven van de kanarie en de wijze waarop de vogel optimaal gehuisvest kan worden. Als basis geldt nog steeds dat we een kanarie alleen kunnen houden als hij gezond is en niet wegvliegt.

De kanarieliefhebber moet dus beschikken over een kooi die voldoende ruimte biedt maar ook gemakkelijk schoon te houden is. Een vervuilde kooi is een broeinest van ziektekiemen die het leven van de vogel kunnen veronaangenamen en verkorten. Daarnaast is het van belang dat de kooi op een tochtvrije plaats staat. Tegenwoordig verkopen dierenspecialisten goede en gemakkelijk schoon te houden kooien.

Voor de liefhebbers die wat meer vogels in een volière houden, is de huisvesting wat gecompliceerder. Zij moeten meer rekening houden met luchtvochtigheid en temperatuur. Vaak moeten extra voorzieningen worden getroffen om de vogels 's nachts te beschutten. Om kanaries zo optimaal mogelijk in een volière te houden zijn accessoires beschikbaar, van schrikdraadapparaten tot automatische drinkwaterinstallaties.

De kanariefokker heeft te maken met de strengste huisvestingseisen, zeker ten aanzien van het milieu waarin de broedkooien worden geplaatst. Uitgangspunt is dat ventilatie, verwarming, luchtvochtigheid en verlichting optimaal zijn. Ook voor de kanariefokker speelt de markt in op de vraag naar goede broedkooien, vluchtkooien en bijkomende benodigdheden.

van links naar rechts: zaad- en snoepbakje, sierlijke kamerkooi voor kanarie en ruime broedkooi voor in de kamer

Verzorging en voeding van kanaries

De kanariehouder draagt de verantwoordelijkheid voor de gezondheid en het welzijn van de vogel. Een kanarie zingt en fokt pas goed als de verzorging optimaal is. Het is daarom belangrijk dat niet alleen de kooi schoon is, maar dat de kanarie zichzelf ook schoon kan houden. Het geven van badwater is daarom erg belangrijk. Badwater mag echter geen drinkwater worden. Een ander belangrijk verzorgingsaspect is de bodembedekking van de kooi. Hiervoor zijn diverse oplossingen in de handel met het doel de omgeving van de vogel zo schoon mogelijk te houden.

Een kanarie is een zaadeter. Hij kan leven op zaad en water alleen. Bij deze eenzijdige voeding blijven zangprestaties en voortplanting achter. Er zijn daarom uitgekende zaadmengsels beschikbaar, afgestemd op de verschillende periodes die de kanarie jaarlijks doormaakt. Zaden alleen bevatten niet de optimale balans voor alle benodigde voedingsstoffen.

Daarom worden ook voedingssupplementen aan de kanarie gegeven, variërend van een stukje groenvoer, fruit en aanvullende vitamines. Ook grit en maagkiesel mag niet ontbreken. Uit grit wordt calcium opgebouwd voor de botten en eieren. Kiesel zorgt voor een goede spijsvertering in de maag omdat kanaries geen tandjes hebben.

boven: Hartz mountain (voer)blikjes, USA, circa 1950

linksonder: Badwater is onmisbaar voor de kanarie; rechtsonder: Diverse toebehoren voor de kanariehouder

Liefhebbers en fokkers

Al in 1750 wordt door de bekende kanarie-auteur F. van Wickedede een drietal soorten kanariehouders onderscheiden.

- De eerste groep is die van de liefhebber die een kanarie houdt als gezelschapsdier voor de zang van het mannetje en om de vogel zo tam te maken dat hij vrij in de woonkamer kan rondvliegen.
- De tweede groep betreft de mensen die naast hun dagelijkse werkzaamheden puur uit hobby een beperkt aantal kanaries houden om mee te fokken.
- De derde groep wordt gevormd door liefhebbers die de kanariefokkerij groot opzetten met het doel daarmee geld te verdienen.

Deze indeling bestaat nog steeds. De laatste groep heeft het wel steeds moeilijker, want slechts weinigen kunnen er een bestaan in vinden. In Nederland is de groep liefhebbers groter dan de groep fokkers.

Een fokkende kanarieliefhebber, ca 1960

Wedstrijden en keuringen

Een belangrijk doel van kwekers is het fokken van een nieuwe generatie kanaries die betere en of andere eigenschappen hebben dan de ouders. Om dit vast te stellen sturen kanariefokkers hun vogels in het najaar naar een wedstrijd. Het houden van wedstrijden stamt al van voor 1900.

In die tijd werden vooral zangwedstrijden voor zangkanaries gehouden. De eigenaar van de kanarie die het beste zong kreeg een prijs. Om vast te stellen wie de beste was, werden er eisen opgesteld waaraan de zang moest voldoen. De kwaliteit werd bepaald een jury.

Met de opkomst van de kleur- en postuurkanaries kwamen ook deze vogels steeds meer op wedstrijden. Zij wedijverden dan niet met elkaar om hun zang, maar om hun kleur en vorm. Ook voor deze groepen kanaries werden standardeisen opgesteld. Voorafgaand aan de tentoonstelling werden alle vogels gekeurd. De kwaliteit werd via keurlijsten vertaald in punten. Hoe hoger het aantal punten, hoe groter de toegekende prijs. De prijzen zijn vaantjes, bekens en medailles, hoewel steeds meer overgegaan wordt op geldprijzen.

Tegenwoordig gaat de keuring van kanaries vooraf aan de opening van de tentoonstelling. Naast een beoordeling van de kwaliteit van de vogel wordt de keuring ook vaak gebruikt om minder goede eigenschappen te vermelden, met als doel dat de kweker deze niet verder gaat fokken in de volgende generatie.

Zangkanariekeuring, 1958

De moderne keurmeester

De eerste zangwedstrijden voor kanaries werden gejureerd door hoogwaardigheidbekleders die zelf 'ook wel eens' zangkanaries fokten. Dit systeem voldeed niet. Vanaf 1910 konden juryleden zich onderwerpen aan een examen. De term 'jury' verdween en de geëxamineerde kanarieliefhebbers werden 'keurmeester' genoemd. Iedere keurmeester had niettemin zijn eigen visie op de vastgestelde eisen.

Daardoor ontstonden al snel keurmeesterverenigingen die toezien op de kwaliteit van de keurmeester. Deze verenigingen bestaan nog steeds.

Ook tegenwoordig kan een kanarieliefhebber zich melden bij een vereniging om opgeleid te worden tot keurmeester. Deze opleiding duurt twee jaar.

Cursisten worden onderwezen in vakken als cèleer en (toegepaste) erfelijkheidsleer. Daarnaast wordt men getraind in het toepassen van de geldende standaard-eisen voor de diverse erfelijke eigenschappen en in het keuren van kanaries.

Moderne keurmeesters aan het werk (NBvV Vogel 2010, Apeldoorn)

Sparta-Piet

De Sparta-Piet is misschien wel de beroemdste Rotterdamse kanarie.

Vanaf 1920 werd in het weekblad De Sport een cartoon over een Sparta-supporter gepubliceerd. Later verschenen de tekeningen in het weekblad De Sportkroniek. Hierin speelde een kanarie, Sparta-Piet genaamd, een belangrijke rol.

Een wollen replica van de vogel werd Sparta's mascotte. Een tijd lang hing het kooitje bij Sparta in het doel. In 1953 blies supporter Frans Heijster de Sparta Piet-traditie nieuw leven in door een (levende) kanarie in een kooitje mee te nemen naar alle uit- en thuiswedstrijden. Frans Heijster en zijn Sparta-Piet groeiden hierdoor uit tot landelijke beroemdheden.

Na de dood van het vogeltje werd het vervangen door een wollen exemplaar. Van de oorspronkelijke Sparta-Piet zijn - voor zover bekend - geen stoffelijke resten bewaard gebleven. Daarom exposeren we hier het kooitje.

bruikleen Sparta Museum / de Kasteelheertjes

Frans Heijster met zijn Sparta-Piet, 1953 - circa 1978

De Sparta-Piet in 2010

De oudste opgezette Nederlandse kanarie

Er zijn niet zoveel opgezette kanaries. Zo'n beetje alles wat in Nederlandse collecties bewaard wordt, is hier in 'De Grote Kanarie Tentoonstelling' te zien. In vergelijking met de aantallen geconserveerde wilde vogels is dit aantal een schijntje. Hier, in het Natuurhistorisch Museum Rotterdam, is in de afgelopen 80 jaar (voordat we aan de voorbereidingen voor deze tentoonstelling begonnen) slechts één tamme kanarie bewaard.

Tamme kooivogels zijn kennelijk voor musea niet interessant, en kanariehouders laten hun dode kanaries doorgaans niet opzetten.

In Nederland werden de eerste kanaries omstreeks 1550 als gezelschapsdier geïntroduceerd. Met het opzetten van vogels is rond het jaar 1750 begonnen. De oudste opgezette Nederlandse kanarie - een mannetje - stamt uit 1857*.

Hij wordt al 153 jaar zorgvuldig bewaard in Naturalis, het grootste en oudste natuurhistorische museum van Nederland.

bruikleen Naturalis

Naturalis bewaart de oudste opgezette nederlandse kanarie

* Er is in deze tentoonstelling één oudere opgezette kanarie te zien. Dat is een bastaard putter x kanarie uit 1844. Omdat het geen 'volbloed' kanarie is, voldoet hij niet aan de selectiecriteria voor de oudste opgezette Nederlandse kanarie.

De onthoofde kanarie van Kollumerzwaag

In de vroege ochtend van 5 augustus 2009 deed een bewoner van het Friese dorp Kollumerzwaag een gruwelijke ontdekking. Zijn kanarie lag dood in een hoek van de buitenkooi. Hij was onthoofd en het kopje was nergens te vinden.

De eigenaar deed aangifte bij de politie en vror het dode pietje in. Via berichten in de locale Friese pers haalde de onthoofde kanarie de landelijke media. Men sprak van een lugubere moord. Op verzoek van het museum deed de kanarieliefhebber afstand van zijn dode kooivogel, speciaal voor 'De Grote Kanarie Tentoonstelling'.

Was deze onthoofding het werk van mensenhanden of een (roof)dier? Onderzoek ter plaatse door een museummedewerker stelde vast dat de ruimte tussen de spijltjes van de kooi groot genoeg was voor een kanariekopje. Op de spijltjes werden echter geen bloedsporen aangetroffen en in de kooi lagen slechts vier lichaamsveertjes. Niets wees op een worsteling in de kooi. Bij het prepareren bleek uit talrijke bloeditstortingen dat er flink in de kanarie was genepen en dat het kopje met grof geweld van de romp was gescheiden.

Alles wijst erop dat de kanarie van Kollumerzwaag door mensenhanden uit de kooi is gehaald, onthoofd en teruggelegd.

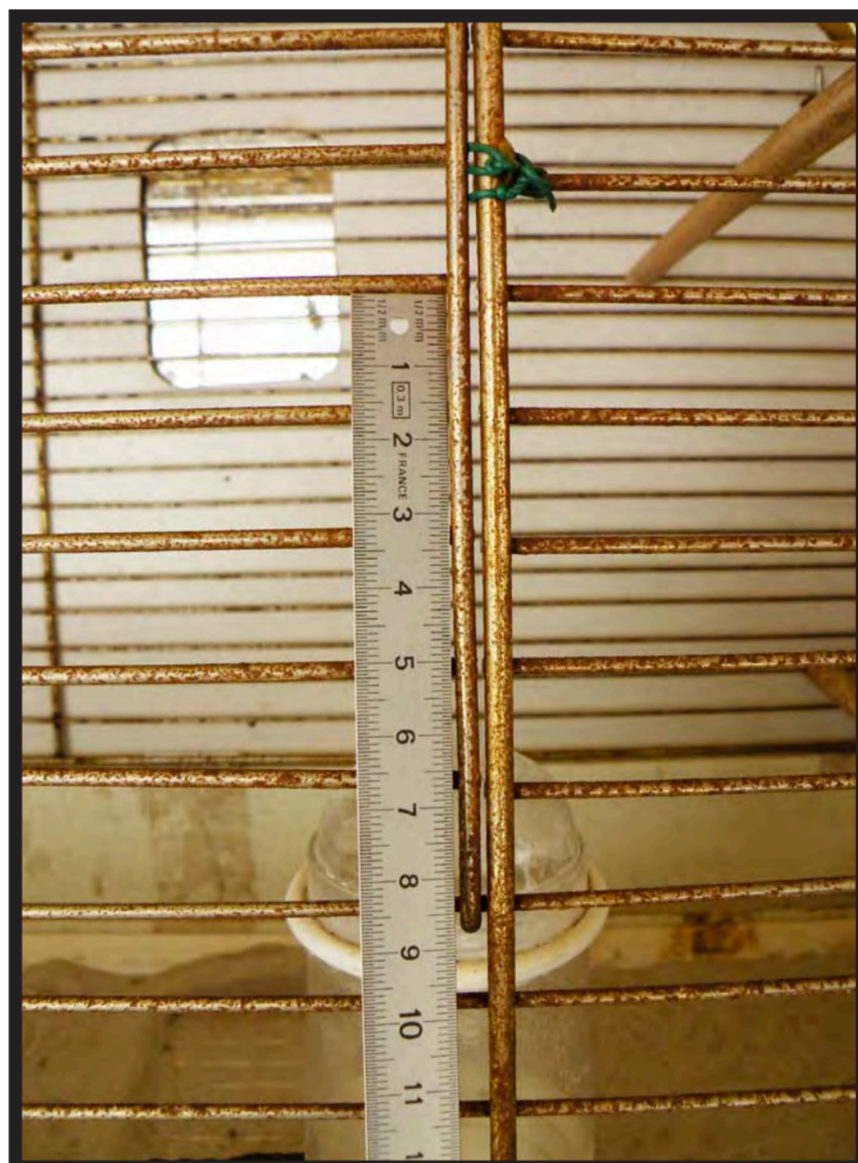
Kollumerzwaag is een rustig Fries dorp

Koffie, Friese kruidkoek en de onthoofde kanarie

De kanariekooi hing buiten

Ruimte tussen de spijltjes: 1,5 mm

Kanarie Kollumerzwaag onthoofd

KOLLUMERZWAAG - Het kanariepietje van een 68-jarige inwoner van Kollumerzwaag is donderdag op lugubere wijze om het leven gekomen.

De eigenaar van het beestje vond zijn vogeltje donderdagochtend dood in zijn kooitje in de tuin. Het vier jaar oude kana-

riepietje bleek te zijn onthoofd. De kop van het dier is spoorloos.

De kooi zat op slot met een hangslotje, maar is waarschijnlijk geopend door het voederbakje los te klikken. Het voederbakje was na de onthoofding weer netjes teruggehangen. De

eigenaar uit Kollumerzwaag is er daardoor dan ook van overtuigd dat mensen achter de brute daad zitten. De eigenaar van de kanarie heeft aangifte bij de politie gedaan. Zo lang het onderzoek loopt, bewaart hij het lichaampje van de kanarie in zijn vriezer.

Colofon

‘De Grote Kanarie Tentoonstelling’ is georganiseerd door het Natuurhistorisch Museum Rotterdam in samenwerking met de Nederlandse Bond van Vogelliefhebbers (NBvV) en kwam tot stand met steun van Thieme Media Center Rotterdam en accon avm adviseurs en accountants.

Projectleiding en samenstelling

Anthon Groeneweg

Teksten

Henk van der Wal

Kees Moeliker (redactie)

Infopanelen en bordjes

Jaap van Leeuwen

Tentoonstellingsbouw

Bart Cuppens, Rotterdam

Bruiklenen / schenkingen

Naturalis, Leiden

Zoölogisch Museum Amsterdam

Übersee-Museum, Bremen

Zoologisches Institut und Zoologisches Museum der Universität Hamburg

Sparta Museum / De kasteelheertjes, Rotterdam

Regionet

Firma Heesakkers

Peter Bestens

Jaap de Blij

Aad de Bruijn

Jan de Bruine

Hans Gielesen

Chris van Hout

Tino Simons

Marcel Venis

Henk van der Wal

